

şa, III. Selim tarafından tamahkâr, mürtekip, şahsı çıkarlarını devletin menfaatlerinin üstünde tutan, mirî malını telef eden ve işlerinde gevşeklik gösteren biri olarak nitelenirken (Cevdet, VII, 320) çağdaş eserlerde tedbirli, cömert ve kimseyi incitmeyen bir kişi olarak tavsif edilmektedir (Ahmed Câvid, s. 49).

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Nûri, *Tarih*, İÜ Ktp., TY, nr. 5996, 6000, 6001, tür.yer.; Ahmed Câvid, *Verd-i Mutarrâ*, İstanbul 1271, s. 47-49; a.mlf., *Hadika-i Vekâyi'* (nşr. Adnan Baycar), Ankara 1998, s. 8, 33, 67, 234, 235; Mütercim Âsim Efendi, *Tarih*, İstanbul, ts., I, tür.yer.; Mustafa Nûri Paşa, *Netâ-yicü'l-vukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, IV, 35-37; Cevdet, *Tarih*, II, 126; III, 272; V, 103, 279-282; VI, 137-141, 327 vd., 355, 371-372, 386-387, 394, 402-406; VII, 302, 320; VIII, 320; X, 35-37; *Sicill-i Osmânî*, III, 456-457; IV, 437; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 73-76, 489, 546, 579, 585; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 604; IV/2, s. 454, 503; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1947, V, 22 vd.; İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri I, Tersanede Büyük Havuz İnşası, 1794-1800", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara 1992, s. 69 vd.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

İZZET MOLLA, Keçecizâde (1786-1829)

Divan şiirinin

XIX. yüzyıldaki son temsilcilerinden.

İstanbul Samatya'da Canbaziye mahallesinde doğdu. Asıl adı Mehmed İzzet'tir. Konyalı bir aileye mensup olup I. Abdülhamid devri kazaskerlerinden Keçecizâde İakabıyla tanınan Sâlih Efendi'nin oğlu, Tanzimat devrinin ünlü devlet adamlarından Fuad Paşa'nın babasıdır. Dedesi Keçecizâde Mustafa Efendi küçük yaşta Konya'dan İstanbul'a gelip ilmiye mesleğine girmiş, babası Sâlih Efendi de aynı yolu takip etmiştir. İzzet Molla'nın *Devhatü'l-mehâmid fi tercemeti'l-vâlid* adlı eserinde anlattığına göre, İstanbul'a geldikten sonra Pîrizâde Mehmed Sâhib Efendi'ye intisap eden dedesi Mustafa Efendi onun oğlu Osman Sâhib Efendi'ye ders vermiş ve yine onun yardımıyla Dâvud Paşa Camii imamının kızıyla evlenmiş, bu evlilikten Sâlih Efendi dünyaya gelmiştir. Sâlih Efendi, sözünü esirgemen bir kişi olduğundan zamanla düşmanlarının gazabına uğramış, önce Konya'ya, ardından Gelibolu'ya sürgün edilmiştir. Ömrü çile ve yokluklarla geçen Sâlih Efendi ölümüne yakın bir tarihte (1799) Anadolu, daha sonra Rumeli kazaskerliğine

getirilmiş, ancak kısa bir süre sonra vefat etmiştir. İzzet Molla babasının ölümüne, "Sâlih Efendi göçtü olsun cinâna dâhil" mısraını tarih düşürmüştür.

Babasının ölümünde henüz on üç yaşlarında bulunan İzzet Molla, eniştereli Meş'alecizâde Esad Bey ile Kazasker Moralızâde Hâmid Efendi'nin himayesinde büyüdü ve oldukça güç şartlar altında medrese tahsilini tamamlayıp müderris rütusu alarak ilmiye mesleğine girdi (1797). Rivayete göre içkiye, eğlence ve sefahate düşkünlüğü yüzünden bir müddet sonra müderrislikten uzaklaştırıldı. Bunun üzerine ümitsizliğe kapılarak intihara teşebbüs ettiyse de bir tesadüf eseri kurtuldu. Hayata dönmesine vesile olan lugalı yazan Hançerî Bey vasıtasıyla saray kethüdâsı Hâlet Efendi ile tanıştı. Bu tanışmadan sonra 1809 yılında Şeyhülislâm Sâlihizâde Esad Efendi'nin aracılığıyla Bursa müfettişliğine, ardından rikâb-ı hümayun kethüdâlığına tayin edildi. Hâlet Efendi ile olan dostluğu sayesinde 1820'de Galata kadılığına getirildi. 1822'de Hâlet Efendi'nin görevinden azledilip katledilmesi üzerine birçoklarının yaptığı gibi saf değiştirip onun aleyhine dönmediği, aksine onu övüp düşmanlarını yediği için 27 Şubat 1823'te mansıbı kaldırılmaksızın Keşan'a sürgüne gönderildi.

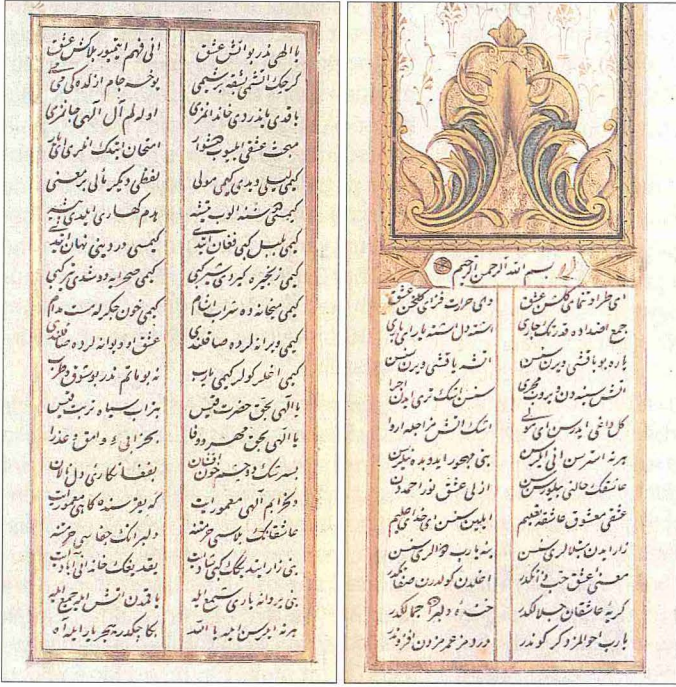
Sürgünün onuncu ayına doğru Sadrazam Galib Mehmed Paşa'ya sunduğu bir kaside sayesinde 16 Şubat 1824'te affedilerek İstanbul'a döndü. Bir yıl sonra Mekke kadısı pâyesini aldı ve 1826'da İstanbul kadısı pâyesiyle Haremeyn müfettişliğine tayin edildi. Ertesi yıl mahallî idarelerin harcamaları için halktan yapılan tahsilâtı kontrol etmekle görevlendirildi. Mayıs 1828'de, Mora isyanı dolayısıyla Ruslar'a karşı savaş ilanı edilip edilmemesinin görüşüldüğü Meclis-i Umûmî'de alınan savaş kararına başlangıçta katılmış görünmekle beraber daha sonra savaşa karşı olduğunu açıklayan bir lâiyhayı padişaha sundu. Lâiyhası isabetli görülmediği için idamına karar verilmişken Yâsin-cizâde Abdülvehhâb Efendi'nin araya girilmesiyle bağışlanıp 17 Kasım 1828'de Sivas'a sürgüne gönderildi. Dokuz ay kadar sonra henüz kırk üç yaşında iken Sivas'ta vefat etti (Safer 1245 / Ağustos 1829). Zehirletildiği veya bir şekilde katledildiği yolundaki rivayetler, *Hazân-ı Âsâr* adlı divanında ölüm korkusu ifade eden birtakım beyitlerin varlığı dışında ciddi bir bilgiye dayanmamaktadır. Muhalefet ettiği Rus savaşı vefatından kısa bir süre

önce yenilgiyle sonuçlanmış, bundan dolayı İzzet Molla haklı görülerek affedilmişti. Ancak bu hususta çıkan ferman ölümünden sonra Sivas'a ulaşabilmiştir. Naaşı önce Sivas'ta Garipler Mezarlığı'na defnedilmiş, 1919 yılında kemikleri İstanbul'a getirilerek Canbaziye mahallesinde Mustafa Ağa Mescidi'nin avlusunda babasının yanına konulmuştur. Ölümüne Sahafîlar Şeyhizâde Esad Efendi, Vak'anüvis Ahmed Lutfi Efendi ve Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey çeşitli tarihler düşürmüşlerdir.

Çağdaşlarının ifadelerinden keskin bir zekâyâ sahip olduğu anlaşılan İzzet Molla *Mihnet-keşân* adlı eserinde kendisini uzun boylu, seyrek sakallı, dünyada benzeri bulunmayan bir kişi olarak tanıtmış, başka manzumelerinde de iri yarı olduğundan söz etmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın torunlarından İsmâil Mekki Bey'in kızı Hibetullah Hanım'la evlenen İzzet Molla'nın bu evlilikten Fuad (Paşa), Reşad, Murad ve Sedad adlarında dört çocuğu dünyaya gelmiştir.

M. Fuad Köprülü'nün "klasik nazmın son üstadı" diye nitelendirdiği İzzet Molla derviş ruhlu, olgun ve nüktedan bir şairdir. Gerek divanındaki manzumelerde gerekse mesnevilerinde mahallî renkler ve yerli unsurlar dikkati çekecek derecede çoktur. Esasen onun şiirinin kaynakları arasında Mevlevîlik'le nazîrcilik geleneği başta gelmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrîzî'ye büyük hayranlık duyan ve ilhamını geniş ölçüde Mevlevîlik'ten alan İzzet Molla bu tarikata koruyucusu Hâlet Efendi'nin delâletiyle girmiş olmalıdır. Hemen bütün gazellerinin maktâ' beyitlerinde Mevlânâ'nın adını zikretmesi, onun birçok manzumesini tahmis etmesi, Şeyh Galib'in *Hüsni ü Aşk*'ına nazîre olarak yazdığı *Gülşen-i Aşk* adlı mesnevisinde Mevlevîliğin temelindeki aşk felsefesini anlatmaya çalışması bu tesirle açıklanabilir. Manzumelerinde başta divan şiirinin klasik şairleri Nef'î ve Nâbî olmak üzere Seyyid Vehbî, Nedîm ve Şeyh Galib'in etkisi açıkça görülmektedir. Bilhassa Şeyh Galib'e onu taklit, tanzîr ve hatta bir kısım mazmunlarını aynen alıp tekrar edecek kadar bağlıdır. Kasidelerinde Nef'î yolunu takip etmişse de onun kadar başarılı olamamıştır. *Mihnet-keşân*'da İran şairlerinden en çok Nizâmî-i Gencevî, Unsûrî, Şevket ve Bîdil'i beğendiğini kendisi söyler.

İzzet Molla'nın asıl başarısı gazellerinde görülür. Bunlarda kafiye ve mazmun-

Keçecizâde
İzzet Molla'nın
Gülşen-i
Aşk adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Hâlet Efendi,
nr. 718)

larının orijinalliği, dilinin sadeliği ve sanat gösterme endişesinden uzak kalmasıyla dikkati çeker. Gençlik dönemi şiirlerini bir araya getirdiği *Bahâr-ı Efkâr*'daki şen şakrak havaya karşılık olgunluk devresinde yazılan *Hazân-ı Âsâr*'daki gazellerinde daha ziyade yaşadığı hayattan gelen kötümser ruh haliyle birlikte genel anlamda bir karamsarlık hâkimdir. Eski geleneğin bütün imkânlarını kullanan İzzet Molla'nın eseri bu gelenek içerisinde şahsî bir şiir kabul edilmemektedir. XVIII. yüzyılda Nedîm'le başlayan mahallîleşme akımına katılmış, fakat onun kadar başarılı olamamıştır.

Divan edebiyatının artık son sözünü söylediği, bir bakıma orijinalitesini kaybettiği çöküş döneminde yaşayan İzzet Molla, özellikle olgunluk çağı şiirlerini ihtiva eden *Hazân-ı Âsâr*'daki gazellerinde daha ziyade hikemî tarza kayar. Bu eserinde, "Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihan harâb / Eyler anı müdâhane-i âliman harâb" gibi yıllarca hâfızalarda yaşayan atasözü mahiyetinde birçok beyit bulunmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması dolayısıyla söylediği, "Koyup kaldırmadan ikide birde / Kazan devrildi söndürdü ocağı" beyti de meşhur olmuştur. Kendisinden sonra gelen şairler arasında bilhassa Ziyâ Paşa üzerinde etkili olan İzzet Molla birçok yönden onun şiirlerinin başlangıcını teşkil eder. Ziyâ Paşa, *Harâbât* adlı antolojisinin III. cildine İzzet Molla'dan birçok beyit aldığı gibi eserin mukaddimesinde de ondan övgüyle söz etmektedir.

İzzet Molla'nın başka bir yönü de devlet adamlığıdır. 1827'de eyalet defterlerinin tevzii müfettişliğine yükseldiğinde Osmanlı Devleti'nin gelir gider durumuyla içinde bulunduğu içtimai ve idarî bozulukları ele alıp tenkit ettiği dikkate değer bir lâyiha kaleme almıştır. Yine aynı şekilde 1828 Osmanlı - Rus savaşına karşı çıkması ve savaşı sona erdirmeye da onun fikirlerini doğrulaması, devlet adamlığının ve ileri görüşlülüğünün bir göstergesi kabul edilmiştir. Yahya Kemal "Şem'i Molla" ve "Bir Tekâpû Sahnesi" adlı hikâyelerinde olayları İzzet Molla'nın ağzından anlatmış ve onun Hâlet Efendi ile olan yakınlığını vurgulamıştır (*Siyasi Hikâyeler*, s. 1-15, 96-98).

Eserleri. a) Manzum Eserleri. 1. Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr. İzzet Molla'nın Keşan sürgününden iki yıl sonra Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in teşvikiyle tertiplelediği ve Mevlânâ'ya ithaf ettiği, gençlik yıllarına ait şiirlerin yer aldığı divan basılmıştır (Bulak 1255). Eser giriş kısmından sonra kasâid, tevârih, tahmîs ve gazeliyyât başlığı altında dört bölümden meydana gelir. 2. *Dîvân-ı Hazân-ı Âsâr.* Şairin Sivas sürgünü sırasında yazmış olduğu şiirlerini topladığı elli üç sayfalık küçük bir divandır. Nakşibendî tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'e ithaf edilen eser İzzet Molla'nın ölümünden on iki yıl sonra yayımlanmıştır (İstanbul 1257). Divanda devrin padişahı için yazılmış iki kaside, üç mesnevi, dönemin bazı olayları dolayısıyla düşürülmüş otuz beş tarih, kırk üç

gazelle müteferrik tahmîs, şarkı, müseddes ve kıtalar mevcuttur. 3. *Gülşen-i Aşk.* Şeyh Galib'in ünlü mesnevisi *Hüsn ü Aşk*'ta olduğu gibi sembolik isimlerle ilâhî aşkın anlatıldığı bu manzum hikâyenin kahramanları arasında İzzet Molla bizzat kendisine de yer vermiştir. "Feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılan eser bir tardiyeye ve tarih kıtası dışında 290 beyitlik küçük bir mesnevidir. Tasavvufi gayeye varmak için yaşanan meşakkatli maceraları, tardiyesi, sembolik kişi ve mekânlarıyla *Hüsn ü Aşk*'a nazîre olarak yazıldığı anlaşılmaktadır. İzzet Molla'nın henüz yirmi yedi yaşındayken kaleme aldığı *Gülşen-i Aşk*, şairin ölümünden sonra ilki taş basması olmak üzere iki defa basılmıştır (İstanbul 1265, 1293).

4. *Mihnet-keşân.* İzzet Molla'nın Keşan'a sürgüne gönderilişini, orada çektiği sıkıntıları ve affedilip İstanbul'a geri dönüşünü anlattığı sosyal hiciv türünde bir mesnevidir. "Feülün feülün feülün feül" kalıbıyla yazılan eserin adı bazı araştırmacılarca "Mihnet-i Keşân" şeklinde de okunmuştur. İzzet Molla eserinde, sadece Keşan'a sürgüne gidişini ve bir yıl boyunca orada çektiklerini anlatmakla kalmamış, bu sırada uğradığı çeşitli yerleri, karşılaştığı ilginç tipleri, zengin bir folklor malzemesini de yazıya geçirmiştir. Ahmed Hamdi Tanpınar, bu mesnevide İzzet Molla'nın Keşan'a giderken arabanın aynasından kendisini seyretmesini psikolojik bir gözlem telakki eder ve *Mihnet-keşân*'ı bir örf romanı olarak değerlendiren. Muhtemelen mesnevi kalıbının yeknesaklığını önlemek üzere kaside, gazel, tahmîs, tarih kıtaları ve rubâî gibi değişik nazım şekillerine de yer verilen mesnevide zaman zaman mizahî anlatımdan da faydalanılmıştır. Keşan'da dağınık bir halde kaleme alınan eser, sondaki tarih kıtasından anlaşıldığına göre Âtîfzâde Hüsameddin Efendi tarafından 1240 (1824-25) yılında düzenlenmiş, kardeşi Vahid Efendi eliyle temize çekilmiştir. Diğer eserleri gibi bu da İzzet Molla'nın ölümünden sonra yayımlanabilmiştir (İstanbul 1269). b) *Mensur Eserleri. 1. Devhatü'l-mehâmid fî tercemeti'l-vâlid.* 1226 (1811) yılında kaleme alınan eserde İzzet Molla babasının hayat hikâyesini anlatmıştır. Tarihî bir belge niteliğindeki kitapta müellif ailesinin şeceresinden, dedesinin Konya'dan İstanbul'a gelişinden ve babasının tayin edildiği görevlerden bahsetmektedir. Klasik nesrin bütün özelliklerini taşıyan bu küçük eserde müellifin nüktedanlığını gösteren satırlar

563